

Захист дисертацій у Спеціалізованій вченій раді Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського

У березні 1998 р. в Спеціалізованій вченій раді НБУВ відбувся захист двох кандидатських дисертацій за спеціальністю 07.00.08 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство: Ірини Сергєєвої з теми «Історико-книгознавчий аналіз та археографічний опис єврейських декорованих рукописних пам'яток України XVIII–початку XX ст.» та Ольги Колосовської з теми «Дослідження та колекціонування стародрукованої книги в Галичині (кінець XVIII–перша половина XX ст.)».

І.Сергєєва дослідила історію збирання єврейських рукописів від другої пол. XIX ст. до сьогодення і на цій основі – реконструйовано історію походження бібліотечної колекції, виявлено маловідомий, але важливий для історії України матеріал, класифіковано та систематизовано ознаки й особливості, притаманні єврейському мистецтву оформлення книги, розроблено принципово нову систему археографічного опрацювання декорованих документів, яка дасть можливість надалі працювати з документами не тільки за традиційною бібліотечною чи архівною системою науково-довідкового та науково-пошукового апарату, а й за ознаками, властивими лише для декорованих пам'яток.

І.Сергєєвою було виділено для опрацювання понад 150 пам'яток, у тому числі пінкасім громад України XVIII–поч. XX ст. (записники єврейських товариств та общин), ктубот (традиційно складені й оздоблені рукописні шлюбні контракти), мізрахім (художні рукописні панно, що за традицією прикрашали східну стіну в єврейському домі або в синагозі та вказували напрям молитви до сходу).

Основа джерельної бази, на якій було виконане дисертаційне дослідження, – єврейські рукописні пінкасім, що зберігаються у фондах сектора сходознавства НБУВ, та документи, зібрані С.Ан-ським під час експедицій 1911–1914 рр. Головним чином документи репрезен-

тують рукописну спадщину Київщини, Волині й Поділля, де працювали експедиції.

Дисертантка створила систему уніфікованого опису документів, придатну для використання в комп'ютерних мережах, висвітлила історію збирацької діяльності в Україні та Росії, історіографію, особливості розвитку книгознавчих, кодикологічних та мистецтвознавчих досліджень художньо оздоблених рукописів у бібліотеках, музеях і архівах; провела книгознавчий та джерелознавчий аналіз складу збирання єврейських рукописів НБУВ й інших установ. На основі аналізу декорованих єврейських рукописів, книгознавчої класифікації складала уніфіковану систему опису оздоблень.

У дисертації вперше систематизовано й узагальнено дослідження з питань опису декорованих рукописних пам'яток, створених представниками різних національностей і релігійних конфесій; розглянуто історіографію питання археографічного та кодикологічного опису рукописних книг і документів, особливості історії та традиції декоративно-ужиткового мистецтва й оформлення єврейської книги; виявлено і проаналізовано з погляду книгознавчої науки рукописні пам'ятки єврейської книжно-рукописної спадщини XVIII – поч. XX ст., створені в Україні та поза її межами. 50 з них із колекційного фонду НБУВ уперше введено до наукового обігу.

Запропоновану археографо-книгознавчу методикую книгознавчого та археографічного опису декорованих єврейських рукописів можна використати для реєстрації документів, створення відповідних архівних і бібліотечних БД та інформаційних систем.

Дисертантка розкриває невідомі сторінки культурологічної діяльності визначних діячів єврейської культури – істориків, філологів, етнографів – і доводить, що єврейська книжно-рукописна діяльність була органічною складовою спільної багатонаціональної культури України XVIII – поч. XX ст., а створені в Україні декоровані єврейські рукописи й книжки становлять одну з найцінніших складових колекцій та збирань НБУВ.

Дисертація О.Колосовської присвячена проблемі бібліографічного та історико-книгознавчого вивчення стародруків із бібліотечних збирань Львова, формування колекції цінних кирилических видань у Галичині в кінці XVIII – першій пол. XX ст.

Колекції стародруків уперше розглянуто як джерела з української історії та культури, проведено системний аналіз історії збирацької діяльності, складу книжкового багатства Західної України, вивченого на базі маргіналії, історії книги, тісно пов'язаної з духовним розвитком краю.

Дисертанткою висвітлено важливу роль збирацької діяльності видатних українських учених та письменників, які колекціонували унікальні книжки й рукописи, окреслено два етапи в історіографії питання: перший – емпіричний; другий – зародження наукової дисципліни «книгознавство».

О.Колосовська встановила дослідників та напрями історико-книгознавчого дослідження кирилических колекцій, простежила розвиток бібліотечного опису стародруків; виявила ті історичні колекції, що на сьогодні зберігаються як окремі одиниці в бібліотечних і музейних фондах Галичини, а також ті, що ввійшли до складу пізніших збирань та не атрибутовуються як самостійні в сучасному бібліотечному обліку. Історична реконструкція складу цих колекцій і збирань дала змогу виявити найдавніші рідкісні видання, простежити їх долю в XIX–XX ст., охарактеризувати їх сучасний стан.

Джерельною базою дослідження послужили історико-культурні бібліотечні та музейні фонди Галичини, що зберігаються у львівських – Науковій бібліотеці ім. В.Стефаника, бібліотеці Держуніверситету ім.І.Франка, Національному та Історичному музеях, Державному архіві; бібліотеках: Національній та Публічній (Варшава), Варшавського університету, наукового закладу «Оссолінеум» (Вроцлав). Загальний обсяг досліджуваних примірників стародруків сягає близько 5 тис. од.

У дисертації висвітлено історію колекціонування та дослідження кирилических стародруків на прикладі десяти найвагоміших наукових, громадських, монастирських і приватних історичних збирань та колекцій як джерела історії й культури західноукраїнських земель у кінці XVIII – першій пол. XX ст. Простежено історію їх побутування (від формування до розпорошення). На підставі архівних і друкованих джерел XIX ст. реконструйовано їх сучасний стан. Висвітлено невідомі сторінки культурологічної діяльності визначних українських письменників, істориків, філологів, діячів церкви й культури в Галичині.

У бібліотечних збираннях означено періоду виокремлено кирилическу книгу, реконструйовано колекції стародруків, опрацьовано та досліджено конкретні примірники, складено переліки виявленої кирилиці основних галицьких збирань, вказано місце й бібліотечні шифри її сучасного зберігання; встановлено місце та співвідношення збирацької діяльності наукових, громадських, релігійних установ, на базі зібраних, проаналізованих та систематизованих маргінальних записів на кирилических стародруках прослідковано побутування і шляхи міграції книг, встановлено імена їх власників, історію надходження до збірок.

Апробацією дослідження стали складені каталоги й картотеки галицьких кирилических збірань, впроваджених у практику діяльності бібліотеки. Отримані дисертанткою результати уможливили кількісне та якісне відтворення галицьких колекцій кирилиці.

За принципом повноти друкарської продукції найвагомішими в Галичині визначено колекції А.Петрушкевича та Національного музею.

О.Колосовська залучає до наукового обігу невідомі й маловідомі кирилическі стародруки (понад 90 книжок).

Дисертація, в якій опрацьовано всі найвагоміші колекції та збірки, що виникли в Галичині у досліджуваній період, заповнює прогалину в історіографічному висвітленні питання вивчення стародруків. Залучений до наукового обігу матеріал у систематизованому викладі є важливим джерелом для культурологічних досліджень в Україні.

Анатолій Чекмарьов,
к. екон. наук,
учений секретар
Спеціалізованої
вченої ради НБУВ

До Всеукраїнського дня бібліотек

З нагоди цього свята в Чернігівському державному педагогічному університеті ім.Т.Шевченка вперше за багато років вузівська бібліотека влаштувала виставку раритетів з фонду рідкісної книги.

На ній були представлені унікальні друковані пам'ятки духовної культури XVIII – поч. XX ст. Понад 430 прим. книг з історії, філософії, педагогіки та психології, фізики й математики, хімії та біології, географії, етики, релігієзнавства, етнографії зайняли чільне місце в експозиції. Серед них – багатотомники «История человечества» Гельмольта і «Живописная Россия» (один з томів присвячено опису Чернігівської губ.); «Картины церковной жизни Черниговской епархии: Из IX-вековой истории» (1911), факсимільні видання «Остромирово Евангелие» та «Изборник Святослава 1073 года», дореволюційні видання Ф.Ніцше, І.Канта, Г.Ф.В.Гегеля, В.Вундта, В.Вільденбанда. Відділ психолого-педагогічної літератури виділявся великою кількістю наукових праць відомих дослідників Л.Виготського,

К.Ушинського, В.Вахтерова, М.Монтесорі, Д.Д'юї, У.Джеймса та багатьох ін. Окрасою виставки стало повне видання Енциклопедического словаря Брокгауза и Ефрона 1901 р.

Ці безцінні скарби збиралися протягом десятиліть. Велику допомогу в поповненні фонду рідкісної книги надали свого часу бібліотека Московського державного університету ім.М.В.Ломоносова, історичні бібліотеки Москви та Києва, Педагогічна ім.К.Ушинського. Чернігівський обласний історичний архів передав літературу з природничих наук. Фонд збагачувався і за рахунок пожертв. Так, університетська бібліотека успадкувала приватні зібрання доцентів Чернігівського педінституту І.П.Львова та В.М.Петрова, окремих громадян, які в роки війни зберігали книги, а потім повернули їх бібліотеці. Серед них – література з книжкових фондів Чернігівської учительської семінарії: «Лекции по педагогической психологии» І.Григоревського, «Введение в изучение ребенка» Друммонда та ін. Наявність книг з бібліотеки саме цього навчального закладу доводить, що історія нашого університету набагато довша, ніж вважалося дотепер. Частина книжкового фонду було придбано в букіністичних магазинах та в приватних осіб.

Відвідувачі виставки високо оцінили просвітницьку роботу бібліотеки.

Проведення такої культурної акції є добрим підґрунтям для активізації навчально-виховного процесу у вузі, для творчої і наукової роботи викладачів, аспірантів, студентів.

О.Казновецька,
бібліограф
бібліотеки ЧДПУ ім.Т.Шевченка

Проблеми комплектування фондів бібліотек у сучасних умовах

Під такою назвою 27 травня 1998 р. в Центральній науковій бібліотеці Харківського університету відбувся семінар. Заступник директора ЦНБ з наукової роботи І.О.Гуменюк охарактеризувала сучасний етап розвитку бібліотек як надзвичайно важкий.

Завідувача науково-методичним відділом Н.М.Кучерява, аналізуючи формування фондів

вузівських бібліотек м.Харкова, відзначила різке зниження кількості нових надходжень, відсутність бюджетної передплати, повсюдне застаріння навчальної літератури.

Оптимістичнішими були виступи завідувачами ЦНБ А.О.Чуніховської та В.В.Донець, котрі на прикладі бібліотеки показали можливості пошуку нових форм діяльності: створення проєктів і одержання грантів від міжнародних благодійних фондів; пошук спонсорів; прямі контакти з видавництвами, та з посередницькими фірмами; одержання повнотекстових БД у Internet та ін.

Бібліотечні працівники подякували кафедрам університету, що безкоштовно передають у ЦНБ видання викладачів вузу та вчених.

Як відомо, чимало зусиль бібліотек щодо комплектування розбиваються об бюрократичні перепони з боку митних служб. Одержуючи в дар літературу з дальнього й ближнього зарубіжжя, книгозбірні мусять оплачувати не тільки митні послуги, а й за термін зберігання присланих бандеролей. Не оплачена вчасно благодійна допомога – уже за державний рахунок – відправляється назад доброчинникам. Проблеми з митницею існують і при міжнародному книгообміні.

Цікавою і пізнавальною для присутніх була розповідь завсектором ЦНБ Н.О.Тижненко, єдиної від бібліотек України учасниці Лейпцизького книжкового ярмарку в березні 1998 р.

Книжкові ярмарки є новою для українських бібліотек формою їх взаємодії з видавництвами. Безпосередні контакти вельми корисні для обох сторін: бібліотека може налагодити прямі контакти з книговидавцями, одержуючи літературу безпосередньо від них (без торгових «накручувань»), а видавець в особі бібліотеки одержує не тільки найширший вихід на будь-які читачькі категорії, а й весь комплекс книжкової реклами. Прикладом цього є досвід взаємодії ЦНБ ХДУ з видавничою групою «РА» та фірмою «Каравела», організатором і упорядником щорічних міжнародних книжкових ярмарків, котрі ось уже шосте проводяться в Харкові.

Взаємний інтерес видавництва й ЦНБ став основою спонсорської діяльності «Каравели»: з 1996 р. бібліотека одержала в дар 880 прим. навчально-методичної і художньої літератури. Тому почесним гостем семінару став завідувач служби маркетингу видавничої групи «РА-Каравела» М.Є.Топоринський.

Ірина Гуменюк,
заступник директора ЦНБ ХДУ
з наукової роботи